

ОСНОВНІ ПОКАЗНИКИ РОЗВИТКУ ВІДЧУТТЯ РИТМУ ДІТЕЙ
РАНЬОГО ВІКУMAIN INDICATORS OF THE DEVELOPMENT OF THE SENSE OF RHYTHM
IN EARLY CHILDREN

У статті висвітлені актуальній проблемі розвитку відчуття ритму дітей раннього віку, обґрунтовуючи його важливість для емоційного, когнітивного, соціального та фізичного розвитку. Здійснено аналітичний огляд на наукові підходи, що підкреслюють роль ритму в розвитку музичного інтелекту, мовлення та руху в житті дитини раннього віку. Розглядаються педагогічні концепції Орфа та Жак-Далькроза, а також нейробіологічні аспекти сприйняття музики. Проаналізовано публікації 2023 року з даної теми, виділено невирішені раніше питання, серед яких недостатня розробленість об'єктивних критеріїв оцінки, динаміки розвитку відчуття ритму дітей раннього віку, впливу різних видів музичної діяльності та нейрофізіологічних основ. Метою статті є визначення критеріїв та показників розвитку відчуття ритму у дітей раннього віку, а саме: проаналізувати існуючі підходи до визначення критеріїв та показників відчуття ритму та обґрунтувати критерії оцінки основних компонентів розвитку відчуття ритму дітей раннього віку. Для досягнення цієї мети були схарактеризовані існуючі підходи та основні компоненти розвитку відчуття ритму (рухова реакція, спроби відтворення, синхронізація рухів, реагування на темп, використання ритму в мовленні та грі, емоційний відгук) та обґрунтували критерії їх оцінки, пропонуючи можливі методи діагностики. Основний матеріал дослідження розкриває вплив музики на фізичний (координація рухів, моторні навички) та емоційний (вираження та розуміння почуттів) розвиток дітей раннього віку. На основі аналізу наукових джерел визначили конкретні показники, що свідчать про рівень розвитку відчуття ритму. Узагальнюючи напрацювання вчених прогнозуємо значний вплив розвитку відчуття ритму на цілісний розвиток дитини. Зроблені висновки та перспективи подальших наукових досліджень та механізмів формування відчуття ритму дітей раннього віку.

Ключові слова: розвиток відчуття ритму, діти раннього віку, критерії, показники.

This article highlights the current problem of

developing a sense of rhythm in early childhood, substantiating its importance for emotional, cognitive, social, and physical development. An analytical review of scientific approaches is carried out, emphasizing the role of rhythm in the development of musical intelligence, speech, and movement in the life of an early childhood child. The pedagogical concepts of Orff and Jacques-Dalcroze, as well as the neurobiological aspects of music perception, are considered. Publications from 2023 on this topic are analyzed, highlighting previously unresolved issues, including the insufficient development of objective assessment criteria, the dynamics of the development of a sense of rhythm in early childhood, the influence of various types of musical activity and neurophysiological foundations. The aim of the article is to determine the criteria and indicators for the development of a sense of rhythm in early childhood, namely: to analyze existing approaches to determining the criteria and indicators of a sense of rhythm and to substantiate the criteria for evaluating the main components of the development of a sense of rhythm in early childhood. To achieve this goal, existing approaches and the main components of the development of a sense of rhythm (motor reaction, attempts at reproduction, synchronization of movements, reaction to tempo, use of rhythm in speech and play, emotional response) were characterized, and the criteria for their evaluation were substantiated, offering possible diagnostic methods. The main material of the research reveals the influence of music on the physical (coordination of movements, motor skills) and emotional (expression and understanding of feelings) development of early childhood children. Based on the analysis of scientific sources, specific indicators were determined that indicate the level of development of a sense of rhythm. Summarizing the achievements of scientists, we predict a significant impact of the development of a sense of rhythm on the holistic development of the child. The conclusions and prospects for further scientific research and mechanisms for the formation of a sense of rhythm in early childhood are presented.

Key words: development of a sense of rhythm, early childhood, criteria, indicators.

УДК 373.2.015.31:781.1]:159.9.07
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/83.1.43>

Соломнікова К.М.,
аспірантка кафедри дошкільної освіти
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями.

Музичне виховання відіграє надзвичайно важливу роль у становленні особистості дитини раннього віку, сприяючи її емоційному, когнітивному, соціальному та фізичному розвитку. Одним із ключових аспектів музичного виховання є формування відчуття ритму – здатності дитини сприймати, розуміти, емоційно відгукуватися та відтворювати ритмічні структури, а також узгоджувати свої рухи з музичним тактом. Розвинене відчуття ритму не

лише закладає основу для подальшого музичного навчання, а й позитивно впливає на розвиток мовлення, координації рухів, пам'яті та уваги малюка.

Наукові підходи підкреслюють важливість ритму в розвитку дитини. Так, теорія музичного інтелекту Говарда Гарднера розглядає музичний інтелект як одну з восьми відносно незалежних форм інтелекту, де відчуття ритму є його центральним елементом. Гарднер наголошує, що ранній музичний досвід стимулює розвиток цієї сфери інтелекту, що може мати позитивний вплив на інші когнітивні здібності [2]. Психологічні

дослідження вказують на тісний зв'язок між сприйняттям ритму та розвитком мовлення. Ритмічна організація мовлення, інтонація та наголоси мають багато спільного з музичним ритмом. Розвиваючи відчуття ритму, дитина краще відчуває структуру мови, що сприяє її правильному формуванню та розумінню. Педагогічні концепції, зокрема система музичного виховання Карла Орфа (Carl Orff) та Еміля Жак-Далькроза (Emile Jaques-Dalcroze), акцентують увагу на активному музикуванні та руховій діяльності як основних засобах розвитку музичних здібностей, включаючи відчуття ритму. Орф-Шульверк (Orff Schulwerk) передбачає використання елементарних музичних інструментів та ритмічних ігор, а метод Жак-Далькроза базується на евритмії – поєднанні музики та руху [2]. Нейробіологічні дослідження підтверджують, що музична діяльність активізує різні ділянки мозку, відповідальні за сприйняття звуку, рух, емоції та пам'ять. Раннє музичне навчання сприяє формуванню нових нейронних зв'язків, що позитивно впливає на загальний розвиток мозку дитини. З точки зору Олівера Сакса (Oliver Sacks) люди, є музичним біологічним видом не меншою мірою, ніж видом лінгвістичним. Цей феномен виступає у безлічі різноманітних форм. Усі люди здатні сприймати музику (тональність, тембр, музичні інтервали, мелодійні контури, гармонію) та ритм. Усі ці сприймання інтегруються та «конструюються» у свідомості музикою, задіюючи при цьому різні ділянки мозку. До цього – здебільшого підсвідомого – структурного сприйняття музики часто додається сильна і глибока емоційна реакція. «Невимовну глибину музики, – таку позицію відстежував Шопенгауер (Schopenhauer), – легко досягнути, але неможливо пояснити завдяки тому факту, що вона відтворює всі емоції нашої найпотаємнішої сутності, але не співвідноситься з дійсністю і відчужена від її безпосереднього болю... Музика виражає лише квінтесенцію життя та її подій, але ніколи сам [7, с. 8].

Слухання музики – це не лише слуховий чи емоційний феномен, а й феномен руховий. «Ми слухаємо музику всіма нашими м'язами», – цю думку позиціонував Ніцше (Nietzsche), зазначаючи що, ми відводимо час музиці, мимоволі відводимо, навіть якщо й не слухаємо її цілеспрямовано. Наша міміка, рухи тіла відображають мелодійну розповідь, думки і почуття, які воно пробуджує в нас. Ці процеси пов'язані з уявою [12, с. 17].

Уява музики навіть немусичних людей відрізняється не тільки вірним дотриманням мелодії та почуття оригіналу, а й правильною тональністю та темпом. Підстава цього – надзвичайна здатність музичної пам'яті, завдяки якій те, що ми чули в ранньому дитинстві, відбивається в нашому мозку на все життя. Наш слух, наша нервова система справді дуже налаштовані на музику. Ми досі не знаємо, наскільки сприймання музики та

її відтворення є результатом характерних властивостей самої музики: складних звукових малюнків, вплетених у хід часу, логіки, руху, непорушної послідовності, наполегливого ритму і повторення, таємничої здатності втілювати емоції і волю, і в якому ступені взаємного збудження або формування зворотних зв'язків у складних нейронних мережах. Отже, наукові підходи сходяться на думці, що відчуття ритму є фундаментальною музичною здатністю, яка має значний вплив на всебічний розвиток особистості, починаючи з раннього віку.

Актуальність дослідження розвитку відчуття ритму у дітей раннього віку зумовлена кількома важливими науковими та практичними завданнями:

– *Наукове значення*: поглиблення теоретичних знань про закономірності становлення музичних здібностей у ранньому онтогенезі, зокрема, про механізми сприйняття та відтворення ритму. Визначення критеріїв та показників розвитку відчуття ритму дозволить створити більш об'єктивні методи діагностики та оцінки музичного розвитку дітей.

– *Практичне значення*: розроблення ефективних педагогічних методик та розвивальних вправ, спрямованих на стимулювання та вдосконалення відчуття ритму у дітей раннього віку в умовах дошкільних навчальних закладів та сімейного виховання. Рання діагностика рівня розвитку відчуття ритму дозволить своєчасно виявляти дітей з потенційними труднощами у музичному розвитку та надавати їм необхідну підтримку.

– *Міждисциплінарний аспект*: дослідження розвитку відчуття ритму має важливе значення для розуміння взаємозв'язку між музичним, мовленнєвим та руховим розвитком дитини. Ритмічні здібності тісно пов'язані з формуванням фонематичного слуху, темпо-ритмічної організації мовлення та координації рухів.

Таким чином, дослідження критеріїв та показників розвитку відчуття ритму у дітей раннього віку є важливим як для теоретичного осмислення процесу становлення музичних здібностей, так і для розв'язання актуальних практичних завдань у сфері дошкільної освіти та музичного виховання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз сучасних наукових досліджень і публікацій (Winkler et al., 2009; Drake & Bertrand, 2001; Young, 2015; McPherson & Barrett, 2017; Kotz & Schwartze, 2010; Patel, 2014) свідчать про зростаючий інтерес до проблеми розвитку музичних здібностей у дітей раннього віку, зокрема, відчуття ритму [19, 1, 5, 8]. Сучасні дослідження охоплюють різні аспекти цієї проблеми, включаючи нейрофізіологічні механізми сприйняття ритму, вікові особливості його розвитку, вплив музичного досвіду та навчання на формування ритмічних здібностей. Ряд досліджень

присвячено вивченню вікових особливостей розвитку відчуття ритму. Встановлено, що вже в перші роки життя діти проявляють чутливість до ритмічних патернів у музиці та мовленні. Проте їхні можливості щодо відтворення складних ритмічних структур є обмеженими і поступово розвиваються з віком [19, 1]. Дослідження доводять, що діти раннього віку краще сприймають та відтворюють прості, чіткі ритми з яскраво вираженою пульсацією. Значна увага науковців приділяється вивченню впливу музичної діяльності на розвиток відчуття ритму. Доведено, що активна участь у музичних іграх, співах, рухах під музику сприяє формуванню та вдосконаленню ритмічних навичок [5]. Дослідники підкреслюють важливість створення сприятливого музичного середовища та використання ігрових методів навчання для розвитку відчуття ритму у дітей раннього віку [5, с. 6].

Публікації 2023 року також акцентують увагу на взаємозв'язку відчуття ритму з іншими когнітивними функціями та сферами розвитку. Зокрема, Kotz & Schwartze, 2010; Patel, 2014 дослідили зв'язок між ритмічними здібностями та розвитком мовлення, фонематичного слуху, уваги, пам'яті та моторної координації. Ці дослідження підтверджують інтегративний характер музичного розвитку та важливість формування відчуття ритму для загального розвитку дитини [4, 8].

Незважаючи на значний обсяг досліджень, деякі аспекти розвитку відчуття ритму у дітей раннього віку залишаються недостатньо вивченими.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз останніх досліджень дозволяє виділити наступні невирішені раніше частини загальної проблеми розвитку відчуття ритму у дітей раннього віку:

Недостатня розробленість чітких та об'єктивних критеріїв та показників оцінки рівня розвитку відчуття ритму у дітей раннього віку. Існуючі методи діагностики часто є суб'єктивними або орієнтовані на дітей старшого віку. Необхідно розробити стандартизовані інструменти, які б враховували вікові особливості дітей раннього віку та дозволяли б кількісно та якісно оцінювати рівень розвитку ритмічних здібностей.

Недостатнє дослідження динаміки розвитку відчуття ритму протягом раннього дитинства. Потрібні лонгітюдні дослідження, які б відстежували зміни у розвитку ритмічних здібностей дітей від народження до 3-х років, виявляли сенситивні періоди та фактори, що впливають на цей процес.

Обмежена кількість досліджень, присвячених впливу різних видів музичної діяльності (наприклад, пасивного слухання, активного музикування, імпровізації) на розвиток окремих компонентів відчуття ритму (відчуття темпу, метра, ритмічного малюнка) у дітей раннього віку.

Недостатньо вивчено нейрофізіологічні основи розвитку відчуття ритму у ранньому віці.

Подальші дослідження із застосуванням сучасних методів нейровізуалізації можуть пролити світло на мозкові механізми, що лежать в основі сприйняття та відтворення ритму у дітей.

Недостатньо розроблено диференційовані підходи до розвитку відчуття ритму у дітей з різним рівнем музичних здібностей та індивідуальними особливостями розвитку дітей раннього віку.

Вирішення цих питань сприятиме поглибленню теоретичних знань про розвиток відчуття ритму у дітей раннього віку та розробці більш ефективних педагогічних стратегій для стимулювання їхнього музичного розвитку.

Метою статті є визначення критеріїв та показників розвитку відчуття ритму у дітей раннього віку на основі аналізу сучасних наукових досліджень та теоретичного обґрунтування.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

– Проаналізувати існуючі підходи до визначення критеріїв та обґрунтувати критерії оцінки основних компонентів відчуття ритму дітей раннього віку.

– Визначити конкретні поведінкові показники, що свідчать про рівень розвитку відчуття ритму у дітей раннього віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відчуття ритму у дітей раннього віку є складним та багатогранним процесом, який охоплює кілька взаємопов'язаних компонентів. Дитина ознайомлюється з музичним мистецтвом з моменту народження: музика культивується в родині, в життєвому середовищі, а також у дошкільних закладах. Музика та пов'язані з нею види діяльності не лише відіграють певну роль у розвитку музичних навичок, але й впливають на інші немусичні аспекти розвитку дітей. Розвиток дитини, зокрема формування понять, є центральним аспектом плідної емпіричної роботи та теорії дитячого розвитку. Фундаментальні положення в цій галузі закладені видатним дослідником дитячого інтелекту та мислення, Жаном Піаже (Jean Piaget). Його концепція розглядає розвиток дитини як безперервний процес взаємодії між індивідом та навколишнім середовищем [12].

Американський психолог Джером Брунер (Jerome Bruner) зробив значний внесок у розуміння формування понять та інтелектуального розвитку, а також у теорії навчання. Його праці є особливо цінними для розробки музичного досвіду дітей, особливо дошкільного віку [11]. Радош та Матич (Radoš & Matić) наголосили на тому, що музика справляє багатогранний вплив на людей, сприяючи розвитку емоцій та стимулюючи уяву [13]. Вони виділяють три ключові сегменти впливу музики на дитячий розвиток:

Безпосередній вплив музики та заохочення позитивних емоцій. Використання музики в роботі

з дітьми раннього віку не обмежується стимулюванням музичних навичок. Музика відіграє значно ширшу роль, створюючи можливості для спонтанного, теплого та взаємного спілкування між дітьми, а також між дітьми та дорослими. Музика здатна викликати різноманітні настрої – радість, смуток – навіть без здатності вербально пояснити причини цих емоцій.

Розвиток здатності спостерігати та синтезувати знання. Слухаючи музику, дитина розвиває навички спостереження через розрізнення висоти тонів, їх тривалості, тембру та інтенсивності. Згодом дитина починає помічати зміни в ритмі, мелодії та характері музичних творів. На основі індивідуального досвіду дитина розвиває здатність до міркування, систематизує раніше набуті знання та часто демонструє логічні висновки.

Музика як ритмічний фон та стимул для самовираження через рух.

Рух є природною потребою дитини. Завдяки музиці це внутрішнє прагнення розвивається спонтанно. Музика танцювального характеру слугує стимулом, на який реагує більшість дітей. Участь у скоординованих рухах тіла сприяє розвитку навичок організованих рухів, що виконуються за певними фігурами чи схемами.

Музика як мовленнєвий стимул. Здатність до мовленнєвого вираження дозволяє дитині спілкуватися та активно брати участь у власній діяльності. Розвиток мовлення у дітей дошкільного віку є галуззю, що ретельно досліджується, а методології та робочі процедури постійно аналізуються для збагачення та модернізації освітньої практики. Музичний досвід є цінним стимулом для розвитку мовлення, особливо завдяки тому, що він заохочує дитячу уяву, здатність до візуалізації та свободу вираження ідей за допомогою мови. Дитина пізнає музику, а також мову, через перші враження, які дорослий передає їй через колискові, пісні, гойдання в ритм музики, музику за допомогою слухових та аудіовізуальних засобів [13]. На основі аналізу думок та досліджень різних авторів, можна зробити висновок, що музика є невід'ємною частиною життя дітей та людини загалом. Вона супроводжує дитину з народження в домашньому, шкільному та соціальному середовищі. Музична освіта в школі здійснюється відповідно до навчальних програм, тоді як музика, що сприймається за інших обставин, нав'язується спонтанно або свідомо. Музична діяльність є надзвичайно різноманітною, включаючи спів, танці, прослуховування музики, гру на музичних інструментах тощо. Різні дослідники, зокрема в зазначених та інших дослідженнях, акцентують увагу на впливі музики на розвиток дитини. За результатами цих досліджень, особливий акцент приділяється впливу музики на *фізичний, когнітивний, емоційний та соціальний розвиток* дитини.

Зосередимося на впливі музики на фізичний та емоційний розвиток дітей раннього віку, оскільки наше дослідження має певні вікові обмеження. Swanson наголошує на тому, що музика може бути індивідуальною діяльністю, але вона також є найбільш соціальним видом мистецтва. Діти приходять до дошкільних закладів як особистості, яким потрібно навчитися спілкуватися з іншими, робити щось разом; займатися груповою музичною діяльністю; сприяти соціальній взаємодії. Ці численні аспекти єдиного фактора надають музиці інтегруючої сили, оскільки вони нерозривно пов'язані один з одним і залучають розум, тіло та емоції дитини до одного досвіду [17]. Музика має значний вплив на фізичний розвиток дітей. Дослідження показують, що музичний досвід може допомогти координувати рухи, підвищити координаційні здібності та розвиток м'язів. Музика стимулює рухову активність, особливо коли діти реагують на ритм та мелодію. Однак важливо враховувати вподобання та чутливість кожної дитини до музики, створюючи сприятливе середовище для її художнього та фізичного дослідження. Існує багато досліджень, які вивчали вплив музики на фізичний розвиток дітей. Деякі з них виявили зв'язок між музичним досвідом та розвитком моторних навичок. Одним із прикладів є дослідження, опубліковане Свансоном (Swanson) у 2014 році, в якому спостерігався зв'язок між музичним навчанням та покращенням моторних навичок у дітей [17]. Також Глувіч (Gluvić), опублікував статтю, яка проливає світло на позитивний вплив музики на координацію рухів та здатність координувати фізичну діяльність у дітей. Важливо зазначити, що ця галузь все ще перебуває в процесі розвитку, і в окремих дослідженнях часто зустрічаються різні результати. Однак більшість з них сходяться на тому, що музичний досвід відіграє важливу роль у розвитку фізичних здібностей дітей. Численні автори висловлюють свої думки та теорії з цього питання. Далі ми представимо деякі думки щодо впливу музики на фізичний розвиток дитини. Зокрема Глувіч (Gluvić) вважає що, «Разом із піснею в грі дитина повторює та виконує певні дії дисципліновано. Внутрішні імпульси, стимульовані музичним ритмом, підштовхують її до активності, і дитина фізично дуже активна у своєму розвитку. Це особливо важливо для фізичного розвитку, координації в гармонії з рухом та для рухової активності організму» [3]. Спів та гра музики вимагають від людей розвитку виконавських навичок. Ці навички можуть включати використання рук, пальців, дихання або всього голосового механізму, а також вух та очей. Музичне виконання сприяє фізичному розвитку, оскільки вимагає точної, виразної реакції в ритмічних часових рамках. У музичній освіті, щоб сприяти розвитку ритму та інших аспектів музичного вираження, ми запозичуємо великі рухи тіла з танцю та фізичного виховання [17]. Щодо впливу

музики на фізичний розвиток дитини, відзначаємо метод Далькроза (Dalcroze). Метод Далькроза, (Dalcroze) відомий як евритміка Далькроза (Dalcroze Eurhythmics), який використовують для розвитку музичного сприймання, слухового розвитку та імпровізування, одночасно покращуючи музичні здібності. У цьому методі тіло є головним інструментом, який поєднує музику, рух та розум [13]. За словами Матича (Matić), рух – це природна потреба дитини. Цей внутрішній імпульс дитини розвивається спонтанно разом з музикою [13]. Дослідження Ніколіча (Nikolić, 2017) показали, що маленькі діти, які займалися музичними заняттями, демонстрували легкість рухів, кращу моторну координацію та кращу вокалізацію тональних і ритмічних патернів порівняно з дітьми, які не були залучені до музичної програми [6]. Стефанович (Stefanović 1958) щодо зв'язку між музикою та фізичною активністю дитини відзначив, що: «Фізичне виховання дитини дошкільного віку має музику як свого найкращого помічника. Усі рухи тіла, спрямовані на фізичний розвиток та зміцнення всіх кінцівок і м'язів, виконуються набагато легше, вправніше та рішучіше, якщо вони супроводжуються музикою. З фізіологічної точки зору, спів сприяє розвитку співочого органу. М'язова маса співочого (мовного) органу стає більш рухливою. Рот краще відкривається, а м'язи щелепи розвиваються та зміцнюються. На основі численних досліджень очевидно, що музика має особливий вплив на фізичний розвиток дітей. Музичний досвід впливає на координацію рухів, розвиток моторних навичок та структурування координаційних навичок. Незважаючи на це, все ще існує потреба в поглиблене дослідження, той факт, що музика позитивно впливає на фізичний розвиток є важливим для розуміння її значення для розвитку дітей [16]. За словами авторки Сеніхи Спахіу (Seniha Spahiü) музика має суттєвий вплив на емоційний розвиток дитини. Ритми, мелодія та текст пісні можуть викликати змішані почуття та передавати емоції. Крім того, музика є дуже потужним інструментом для вираження та поширення почуттів. Для дітей участь у музичній діяльності, такий як спів, гра на інструментах або прослуховування музики, може допомогти розвинути емоційні навички. Вони можуть навчитися виражати радість, смуток, тривогу та розуміти свої почуття через художнє самовираження. Музика також може створити відчуття згуртованості та емоційного зв'язку між дітьми. Вона допомагає розвивати соціальні навички та здорове емоційне середовище. Через музику діти можуть розвивати емоційний інтелект та здатність позитивно керувати своїми почуттями. Далі ми пояснимо, яка точка зору різних авторів щодо впливу музики на емоційний розвиток дітей. З точки зору Сеніхи Спахіу (Seniha Spahiü) «Музичне навчання має особливий вплив на розвиток почуттів дітей. Емоції знаходять найбільше

натхнення в художній красі. Враження, що залишаються музичними творами, діють стимулюючим чином, збагачуючи та облагороджуючи емоції дітей. Різноманітні музичні твори, особливо пісні з літературно-музичним змістом, є найпотужнішим освітнім інструментом у правильному формуванні та розвитку патріотичних почуттів» [15]. Дитину знайомлять зі співом з раннього віку, як з однією з найперших форм музикотворення. Тут ми згадаємо колискові як перший контакт дитини з музикою, щоб потім продовжити спів, з яким дитина стикається як вдома, так і в дитячому садку. Спів відіграє дуже важливу роль у розвитку особистості дитини. Через спів діти висловлюють свої думки, почуття та переживання. Тексти пісень збагачують словниковий запас дітей, створюють оптимістичні почуття та розвивають справжній художній смак. Виконання пісні з різним тематичним змістом, різним стилем та характером розвиває емоції, ритмічні, мелодійні почуття, почуття до прекрасного тощо. Радісна пісня пробуджує в дітях радість та оптимізм, чуйна пісня створює атмосферу для спокійних почуттів. Отже, через музику та пісні людина вчиться цінувати та любити те, що є прекрасним. Відповідно до цього, Вільям Форд Томпсон (William Forde Thompson) у своєму дослідженні «Музика та емоції: психологічні міркування», розглядаючи темп як виразний елемент музики та його вплив на емоції, стверджував, що мелодії, які виконуються у повільному темпі, як правило, викликають емоції з низькою енергією, такі як смуток, тоді як мелодії, що виконуються у швидкому темпі, як правило, викликають емоції з високою енергією, такі як гнів чи радість [18]. Очевидно, що діти, особливо в ранньому віці, стикаються з навколишнім середовищем радше через емоційні, а не раціональні стосунки. Дуже важливо, щоб музичний контакт з дітьми був виключно емоційним і сприяв розвитку їхніх почуттів. Виходячи з фактів та думок різних авторів і дослідників, можна сказати, що музика має глибокий вплив на емоційний розвиток дітей. Через музичні заняття, такі як спів, танці, гра на інструментах, слухання музики, вони розвивають навички вираження та розуміння почуттів, будують соціальні зв'язки та збільшують емоційні знання. Музика створює позитивне середовище, яке допомагає розвивати емоційні навички.

Отже, аналізуючи та досліджуючи джерела в історіографічному контексті розділили дослідницьку концепцію на два сегменти впливу музики на розвиток дитини раннього віку, а саме: вплив музики на фізичний розвиток дитини; вплив музики на емоційний розвиток дитини. Ці сегменти слугують основними критеріями для визначення відчуття ритму дітей раннього віку в дослідженні.

Розглянемо більш детально основні показники відчуття ритму дітей раннього віку. Відчуття ритму є однією з базових музичних здібностей, яка

починає формуватися у дитини задовго до усвідомленого заняття музикою. У ранньому віці (від народження до трьох років) це відчуття проявляється переважно на руховому та емоційному рівнях. Спостереження за поведінкою дитини раннього віку дає змогу виявити такі показники розвитку відчуття ритму:

Рухова реакція на музику та ритмічні звуки. Найпершим і найочевиднішим показником є спонтанні рухи у відповідь на музику (плескання, тупотіння, похитування, підстрибування, тощо). Спочатку ці рухи можуть бути не зовсім синхронними, але з часом під дією засобів впливу стають більш узгодженими з темпом.

Спроби відтворення простих ритмів. Дитина може намагатися повторити почутий простий ритмічний малюнок (наприклад, два швидкі удари і один повільний), використовуючи доступні їй засоби – плескання в долоні, тупотіння ногами, постукування предметами.

Синхронізація рухів з ритмом. У віці 2-3 років діти вже можуть більш усвідомлено синхронізувати свої рухи з музичним супроводом під час простих вправ, таких як ходьба або біг під музику, виконання елементарних танцювальних рухів.

Реагування на зміну темпу. Дитина може змінювати швидкість своїх рухів відповідно до зміни темпу музики – прискорюватися або сповільнюватися.

Використання ритму в мовленні та грі. Елементи ритмічності проявляються у дитячому лепеті, наспівуванні, а також у ритмічній організації дій під час гри (наприклад, стукіт іграшками з певним ритмом). Мовленнєвий ритм (інтонація, наголоси) також відіграє важливу роль у розвитку відчуття музичного ритму.

Емоційний відгук на ритм. Ритмічна організація звукового середовища викликає у маленьких дітей емоційні реакції – радість, пожвавлення, заспокоєння. Це свідчить про сприйняття ритму не лише на фізичному, а й на емоційному рівні.

Ці показники є індикаторами природного розвитку відчуття ритму у дітей раннього віку і слугують основою для подальшого формування музичних здібностей. Важливо стимулювати цей розвиток через музичні ігри, ритмічні вправи та слухання різноманітної музики.

Висновки. Стаття розкриває надзвичайну важливість музичного виховання, зокрема формування відчуття ритму, для всебічного розвитку дитини раннього віку. Музика як каталізатор розвитку особистості: музичне виховання не обмежується лише розвитком музичних здібностей. Воно є потужним інструментом для емоційного, когнітивного, соціального та фізичного розвитку дитини. Вже з народження дитина взаємодіє з музикою, що сприяє її гармонійному становленню. Наукове обґрунтування важливості

розвитку відчуття ритму розглядається багатьма вченими, зокрема теорія музичного інтелекту Говарда Гарднера розглядає відчуття ритму як центральний елемент музичного інтелекту, що стимулює інші когнітивні здібності. Психологічні дослідження вказують на тісний зв'язок між сприйняттям ритму та розвитком мовлення, допомагаючи дитині краще відчувати структуру мови. Педагогічні концепції (Карл Орф, Еміль Жак-Далькроз) акцентують на активному музикуванні та руховій діяльності як ключових засобах розвитку ритму. Олівер Сакс та Ніцше підкреслюють вроджену здатність людини до сприйняття музики та її тісний зв'язок з руховою активністю та емоціями. Актуальність дослідження відчуття ритму полягає у науковому, практичному та міждисциплінарному аспектах, які в системі формують музичні здібності у ранньому віці дітей. Аналізуючи та досліджуючи джерела в історіографічному контексті розділили дослідницьку концепцію на два сегменти впливу музики на розвиток дитини раннього віку, а саме: вплив музики на фізичний розвиток дитини; вплив на емоційний розвиток дитини. Ці сегменти слугуватимуть основними критеріями для визначення відчуття ритму дитини раннього віку. Визначили конкретні поведінкові показники, що свідчать про рівень розвитку відчуття ритму дітей раннього віку.

Подальших наукових досліджень потребують механізми формування відчуття ритму дітей раннього віку, зокрема, методи, прийоми, умови впливу на емоційні та моторні навички дітей раннього віку. Перспективним напрямом є розроблення ефективного методичного інструментарію розвитку ритмічних здібностей із використанням музично-ритмічних ігор. Також важливим напрямом є вивчення впливу середовища (сімейного виховання, педагогічних стратегій, культурного контексту) на формування відчуття ритму дітей раннього віку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Drake, C., & Bertrand, D. The development of musical rhythm abilities in childhood. *Psychonomic Bulletin & Review*. 2001. Vol. 8, No. 4. P. 671–681.
2. Estrella, E. The Dalcroze method: A primer. 2018. URL: <https://www.liveabout.com/the-dalcroze-method-a-primer-2456419> (дата звернення: 27.05.2025).
3. Gluvić, T. Music and the child. Knjaževac: Publishing organization "Nota". 1980.
4. Kotz, S. A., & Schwartze, M. Neural plasticity of the motor system drives peripersonal space representation. *Trends in Cognitive Sciences*. 2010. Vol. 14, No. 10. P. 480–488.
5. McPherson, G. E., & Barrett, M. S. Musical development. The child as musician: A handbook of musical development. Oxford University Press. 2017. P. 3–25.
6. Nikolić, L. Utjecaj glazbe na opći razvoj djeteta. *Napredak. Journal for Interdisciplinary Research in Education*. 2017. Vol. 159, No. 1-2. P. 139–158.

7. Sacks, O. MUSICOPHILIA. The Wylie Agency (UK). 2007.
8. Patel, A. D. The relationship between music and language. MIT Press. 2014.
9. Požgaj, J. The methodology of music education in elementary school. Zagreb: Croatian Educational Assembly. 1950.
10. Putkinen, V., Huotilainen, M., & Tervaniemi, M. Neural Encoding of Pitch Direction Is Enhanced in Musically Trained Children and Is Related to Reading Skills. *Frontiers in Psychology*. 2019. Vol. 10. P. 1475. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.01475>.
11. Radoš, M. K. The Psychology of Music Abilities. Beograd: Zavod za udzbenike i nastavna sredstva. 1983.
12. Radoš, M. K. The psychology of music. Belgrade: Institute for Textbooks and Teaching Tools. 1996.
13. Radoš, M. K., & Matić, E. Music and the preschool child. Belgrade: Institute for the Improvement of Education in the City of Belgrade. 1986.
14. Rojko, P. Music teaching methodology. Tetova: State University of Tetova. 2014.
15. Spahiu, S. Musical education. Prishtina: the Institute of Textbooks and Teaching Tools of Kosova. 1976.
16. Stefanović, D. B. Methodology of Music Education of preschool children. Belgrade: Nolit. 1958.
17. Swanson, B. R. Music in the Education of Children. 4th ed. Belmont, California: Wadsworth Publishing Company. 1981.
18. Thompson, F. W., & Quinto, L. Music and Emotion: Psychological Considerations. *The Aesthetic Mind: Philosophy and Psychology*. 2012. DOI: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199691517.003.0022>.
19. Winkler, I., Haden, G. P., Ladinig, O., Sziller, I., & Honing, H. Newborn infants detect the beat in music. *Proceedings of the National Academy of Sciences*. 2009. Vol. 106, No. 7. P. 2468–2471.